

Málsaga og færeyska

Úr gomlum ritum: Føroysk handrit frá miðöldini til nítjandu øld.
Seán D. Vrieland. Tórshavn: Nám. 2024. (399 bls.) ISBN 978-99972-2-480-4.

Føroysk málsøga I. Byrjanin. Ritstjórar: Hjalmar P. Petersen og Christer Lindqvist. Ritstjórn: Jógvan í Lón Jacobsen, Zakaris Svabo Hansen og Sissal M. Rasmussen. Tórshavn: Nám. 2025. (437 bls.) ISBN 978-99972-2-496-5.

Tvær athyglisverðar bækur hafa nýverið komið út í Færeyjum sem ætla má að veki áhuga fróðleikspyrstra lesenda Orðs og tungu. Bækurnar fjalla báðar um færeysku í sögulegu ljósi; annars vegar er um að ræða verkið *Úr gomlum ritum* eftir Seán D. Vrieland og hins vegar *Føroysk málsøga I* sem er fjölhöfundaverk og ritstýrt af Hjalmar P. Petersen og Christer Lindqvist.

Bókin **Úr gomlum ritum: Føroysk handrit frá miðöldini til nítjandu øld** er eftir bandaríska málfræðinginn Seán D. Vrieland sem jafnframt er dósent við Kaupmannahafnarháskóla. Bókin er tímamótaverk í rannsóknum á færeyskri mál- og menningarsögu en hún kom út í lok árs 2024 á vegum færeysku bókaútgáfunnar Nám. Verkið er afrakstur viðamikils rannsóknarverkefnis sem bar heitið *Tú skalt biðja um eitt reisipass: Talgild heimflyting av føroyskum handritum*. Markmið þess var að skrásetja, lýsa og „flytja“ færeysk handrit sem varðveitt eru á söfnum utan Færeyja aftur til heimalandsins á stafrænu formi. Segja má að þessi bók Vrieland sé nokkurs konar framlenging á þessu verkefni sem tengir saman fortíð og nútíð og gefur greinargott og gagnlegt yfirlit yfir ritmenningu þessarar frændþjóðar Íslendinga.

Verkið er tæpar 400 síður að lengd í mjög stóru broti og fallega myndskreytt. Eitt megineinkenni bókarinnar er að hún er skrifuð á

þremur málum: færeysku, dönsku og ensku. Þægilegt er að átta sig á umfjölluninni því að hvert tungumál er prentað í sínum lit og því auðvelt fyrir lesandann að einbeita sér að því máli sem hann helst vill rýna í. Einnig er fróðlegt að bera textana saman því að þeir eru stundum aðeins frábrugðnir hver öðrum. Þetta þrýtyngda snið gerir það að verkum að bókin nýtist bæði heimamönnum í Færeyjum, fræðimönnum á Norðurlöndum og alþjóðlegu áhugafólki um bókmennta- og málsögu. Bókin er sérlega velheppnuð í útliti og hana prýða fjölmargar ljósmyndir í miklum gæðum. Ole Wich heitir sá sem sá um útlitshönnun og myndir og er vert að minnast á framlag hans hér sérstaklega þar sem rík áhersla hefur verið lögð á myndræna framsetningu og samspil texta og mynda.

Bókin gerir grein fyrir sögu ritaðra heimilda færeyskra allt frá miðöldum og fram til 19. aldar þegar kerfisbundin söfnun á færeyskum þjóðkvæðum og sagnaarfi hófst af alvöru. Hún gefur ítarlega innsýn í hvernig ritmennt þróaðist í eyjunum þrátt fyrir einangrun og erfið lífskjör. Í henni er lýst margs konar ritum, allt frá lagatextum og trúarlegum ritum til persónulegra dagbóka, bréfa og kvæðasafna sem sýna hvernig færeyska tungumálið lifði af í skugga dönskunnar sem var allsráðandi á flestum sviðum þjóðfélagsins um margar aldir.

Fyrir áhugafólk um íslensku og norræn fræði veitir bókin athyglisverða innsýn í menningarheim sem oft hefur fallið í skuggann af hinum viðamikla íslenska handritaarfi. Hún sýnir fram á að í Færeyjum þreifst handritamenning sem var órjúfanlegur hluti af sjálfsmynd þjóðarinnar. Bókin er kjörin lesning fyrir alla sem vilja dýpka þekkingu sína á sögu og bókmenntum Færeyja og Norðurlanda.

Bókin **Føroysk málsøga I. Byrjanin** kom út síðla árs 2025 og er fyrsti hluti af væntanlegri færeyskri málsögu í fimm bindum. Annað bindi þessa metnaðarfulla verks mun kallast *Innari broytingar*, það þriðja *Variation og málamót*, það fjórða *Ytri broytingar* og í fimmta og síðasta bindi sem nefnist *Orðafrágreiðingar* verða skýringar hugtaka og ýmis töl og listar. Fjöldi fræðimanna frá ýmsum löndum kemur að þessu verki og sést af efnisyfirliti ritraðarinnar, sem hægt er að sjá nú þegar, að fjallað verður um færeyska tungu út frá ýmsum hliðum málvísinda. Í þessu fyrsta bindi fjallar Remco Knooihuizen um færeyska málsamfélagið fyrr og nú (*Tað føroyska málsamfelagið*), fyrrnefndur Seán D. Vrieland um færeyskar málbreytingar (*Málbroytingar sum heild*), Kim Simonsen um færeysku á hinni löngu 19. öld en það kallast tímabilið

1789 til 1914 þegar þjóðernishreyfingum í álfunni óx ásmegin og farið var að safna færeyskum þjóðkvæðum (*Mál og feroysk tjóðarbygging í teirri longu 19. öldini*), Sigmund Jógvansson um kennslubækur í færeysku (*Feroysk mállæruskriðing*), Guðvarður Már Gunnlaugsson um heimildir um færeyskt mál frá upphafi og til 20. aldar (*Keldur*), Christer Lindqvist fjallar um ólík skeið í sögu færeysku (*Tíðarskeið í feroyskari málsögu*) og að lokum Seán D. Vrieland um uppruna færeysku, indóevrópsk mál, germönsku, frumnorrænu og vesturnorræn mál (*Feroyskt – eitt indoevropeskt mál*).

Þetta margra binda verk er bæði gríðarlega metnaðarfullt og ítarlegt og greinilegt að færeyskri málsögu verða með því gerð góð skil. Fyrsta bindi lofar góðu og fróðlegt verður að fylgjast með framhaldinu.

Óhætt er að segja að með þessum tveimur verkum um færeysku sé brotið blað í umfjöllun um sögu og þróun þessa næsta grannmáls íslensku. Eitt megineinkenni bókanna er hversu notendavænar þær eru og hversu vel hefur tekist til að miðla þeim fróðleik sem í þeim er geymdur. Fróðleiksfúsir áhugamenn um íslenska orðfræði og málsögu ættu að finna í þeim ýmislegt bitastætt og geta um leið hlakkað til næstu binda málsögunnar sem munu birtast á komandi árum.